

ПЕРЕМІЩЕННЯ ПРИБУТКУ

ПРИ ЕКСПОРТІ ЗАЛІЗНОЇ РУДИ

З УКРАЇНИ

European United Left • Nordic Green Left

EUROPEAN PARLIAMENTARY GROUP

GUE/NGL
www.guengl.eu

ПОДЯКИ

Ініціатором цього дослідження виступила група «Європейські об'єднані ліві/Ліво-зелені Півночі» Європейського парламенту. Дослідження провели Олександр Антонюк, Захар Попович, Томмазо Фаччо та Грем Стек.

Олександр Антонюк – член української громадської організації «Соціальний рух»; здобув докторський ступінь в галузі статистики (Оксфордський університет).

Томмазо Фаччо – керівник секретаріату Незалежної комісії з реформування міжнародного корпоративного оподаткування. Викладає бухгалтерський облік у бізнес-школі Нотингемського університету (Великобританія). Сертифікований бухгалтер (Інститут присяжних бухгалтерів Шотландії) і член моніторингової групи з розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування. Наукові інтереси: міжнародне оподаткування, трансфертне ціноутворення, міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування, ухилення від сплати податків. До липня 2014 р. був старшим менеджером із трансфертного ціноутворення у відділі міжнародного оподаткування компанії «Делойт». Має великий досвід у сфері консультування міжнародних компаній зі складних питань міжнародного оподаткування, зокрема, щодо трансфертного ціноутворення та постійних представництв («Ернст енд Янг», «Делойт»).

Захар Попович – заступник директора Центру соціальних та трудових досліджень (Київ, Україна), співзасновник громадської організації «Соціальний рух». Співавтор нещодавнього дослідження, присвяченого впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на економічний розвиток і соціальні умови в Україні, зокрема, в тому, що стосується державного боргу, оподаткування й трансфертного ціноутворення. Як громадянський і політичний активіст бере участь у кампаніях, спрямованих на підтримку й захист прав профспілок та окремих працівників транспортної та металургійної промисловості України, зокрема, в заходах із захисту права на страйк та справедливую оплату праці.

Грем Стек – багаторічний дослідник офшорних податкових схем; вільно володіє російською та українською, добре обізнаний з політико-економічною ситуацією в Україні та основними гравцями цієї сфери. Здобуває докторський ступінь з міжнародної фінансової географії в Нотингемському університеті (Великобританія); докторське дослідження присвячено офшорній економіці Східної Європи.

ВСТУП

І в ЄС, і в Україні існує значний громадський інтерес до «офшорів». Особливо важливою згадана тема є для України, яка класифікується як країна з «відкритою економікою», тобто країна з високою часткою експорту та імпорту відносно ВВП. Так, навіть за мірками світового металургійного ринку Україна демонструє дуже високі показники виробництва й експорту металургійної сировини. Згадані галузі є також ключовим джерелом доходу найбагатших українців. Крім того, торгівля металургійною сировиною була одним із основних питань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підписаної в 2014 р. після драматичних подій у політичному житті країни.

Цікаво, що навіть українська влада відкрито визнає факти значного переміщення прибутків з метою уникнення корпоративного оподаткування. Наприклад, згідно з даними Державної податкової служби України, у результаті використання трансфертного ціноутворення в усіх видах операцій щорічне ухилення від сплати податків складає 100 млрд. грн. (близько 3,3 млрд. євро за сьогоднішнім курсом), що призводить до недоотримання державним бюджетом України майже 20–25 млрд. грн. щорічно (Riabusch, Vakulchuk 2015). У перерахунку на євро втрати держбюджету дорівнюють 660750 мільйонам, тобто за обсягом наближаються до щорічної макрофінансової допомоги, яку Україна останні кілька років отримувала від Європейського Союзу для компенсації бюджетного дефіциту.

Голова Національного банку України під час публічної презентації у 2016 р. заявила, що експорт продукції гірничого сектора на суму 2,6 млрд. доларів переважно здійснювався через трейдерів або дочірні компанії, розташовані в низькоподаткових юрисдикціях, які, проте, «формально не є офшорами (Люксембург, Нідерланди, Швейцарія)»¹.

Попри важливість експорту для української економіки й забезпечення надходжень до держбюджету – а також незважаючи на заяви високопосадовців про масштабне виведення прибутків з країни – існує напрочуд мало публікацій, де зроблено *кількісний аналіз* трансфертного ціноутворення (або переміщення прибутків загалом) у сфері українського експорту. Мета нашого дослідження – зробити крок до заповнення прогалин у вивченні цієї теми, визначивши можливі обсяги переміщення прибутків у результаті трансфертного ціноутворення при експорті залізної руди. Ця розвідка, у порівнянні з основною частиною подібних досліджень, спирається на більш детальний аналіз торгівельних операцій на основі даних про транзакції та щоденні ринкові ціни.

Дослідження має таку структуру: Розділ 1 присвячено методології й результатам аналізу українського експорту; у Розділі 2 охарактеризовано сектор залізничної промисловості України; у Розділі 3 подано інформацію про нещодавні зміни в регулюванні трансфертного ціноутворення в Україні та поточний стан цієї сфери; Розділ 4 містить кількісну оцінку заниження вартості експорту залізної руди; у Розділі 5 здійснено порівняльний аналіз рентабельності українських гірничодобувних компаній (з одного боку) і холдингових компаній чи аналогічних гірничодобувних підприємств (з іншого боку); дослідження завершується висновками.

---

¹ Презентація голови НБУ В. Гонтаревої «Запровадження рекомендацій ОЕСР із протидії BEPS як необхідна передумова лібералізації валютного регулювання» (25 жовтня 2016 р., Київ).

РОЗДІЛ 1

Наявна література і методологія

До 2013 р. українські автори здебільшого зосереджували увагу на аргументах за впровадження контролю над трансфертним ціноутворенням (ТЦ), а після 2013 р. – на нормативних аспектах нових законодавчих актів (Vakulchuk and Riabych 2014, Ghutovska 2014, Касперович 2014, Dessatniuk and Cherevko 2015). Десятнюк і Черевко (Dessatniuk and Cherevko 2015) описують труднощі застосування принципу «витагнутої руки» на прикладах аналогічних транзакцій і без врахування ринкових цін. У подальшому розділі, присвяченому законодавчому регулюванню ТЦ, описано його еволюцію в Україні.

Міжнародні публікації з переміщення прибутків розглядають Україну на агрегованому рівні в складі широких досліджень, що охоплюють значну кількість країн. Кобгем і Янські (Cobham and Jansky 2018) провели оцінку втрат через ухилення від сплати корпоративних податків у 173 країнах, використовуючи результати моделювання на основі великих масивів агрегованих панельних даних, які стосувалися й України. Де Муї і Лю (De Mooij and Liu 2012) оцінили вплив законодавства, що регулює ТЦ, на інвестування (знову ж таки, у великій кількості країн з Україною включно).

У вивченні переміщення прибутків в інших регіонах, за межами України, для оцінки фінансових потоків, створених шляхом трансфертного ціноутворення, використовуються різні методології. Дві їхні основні категорії базуються на оцінці хибного ціноутворення та даних про прямі іноземні інвестиції (Grondona 2015). Методи, засновані на визначенні хибного ціноутворення, часто звертаються до порівняння макроекономічних даних, як-от сукупного експорту й імпорту товару між двома країнами. Методи оцінки за даними про прямі іноземні інвестиції стикаються з проблемами на зразок відсутності фінансової інформації щодо транснаціональних компаній (ТНК).

«Шостий метод» був уперше використаний в Аргентині як доповнення до п'яти попередніх, рекомендованих Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Він зосереджується на товарах і порівнює ціну транзакції з ринковим котируванням: продаючи товар пов'язаному агенту, який не потрапляє під національне регулювання (перший продаж), ТНК, що виробляє чи добуває товарний продукт, має використовувати ціну товару на дату, коли агент відправляє його кінцевому споживачу, (другий продаж), а не порівнює її з цінами, які встановили непов'язані сторони (Grondona 2018). Суттєвим недоліком порівняння цін, встановлених непов'язаними сторонами, тобто методу «порівняльної неконтрольованої ціни» (ПНЦ), рекомендованого ОЕСР, є складність пошуку аналогічних операцій з однаковими обсягом, якістю й умовами угоди. Натомість «шостий метод» гарантує впевненість платникам податків і податковим органам.

Котирувальна ринкова ціна є чітким орієнтиром для порівняння та зменшує суб'єктивність.

Операції з товарами між пов'язаними сторонами часто відбуваються за участі дочірньої компанії, розташованої в низькоподатковій юрисдикції. Виявлено також, що експорт між непов'язаними сторонами може включати й посередників без економічної сутності (Argibay Molina 2013), тому наш аналіз враховує й продажі вочевидь непов'язаним покупцям.

Ми використовували близький до «шостого методу» спосіб оцінки хибного ціноутворення при експортних операціях, порівнюючи ціну угод зі щоденними ринковими цінами.

Митні дані України стосовно експортерів товарів демонструють, проте, що ціни угод значно ближчі до ринкових, актуальних за місяць до дати здійснення операції, ніж до ринкових цін на дату відвантаження товару. Очевидно, це пояснюється узвичаєною на ринках залізних руд організацією торгівлі: котирування спотових цін від основного джерела індексів ринку залізної руди, агентства «Platts», вказують, що доставка товару відбувається «в межах від двох до восьми тижнів». У дослідженні ми зверталися до даних «Platts» щодо ринку залізної руди та вантажоперевезень.

Отже, аналіз скориговано відповідно до згаданої практики; ми використовували ринкову ціну, яка була актуальною на ту ж дату попереднього місяця. Як видається, така практика не призводить до збільшення обсягу переміщення прибутку, оскільки на нестабільному ринку залізної руди ціни минулого місяця могли бути як нижчими, так і вищими за ціни поточного місяця.

У розділі «Висновки» ми описуємо кілька інших змін у методології, зроблених нами з огляду на специфіку залізорудного ринку та українського контексту.

РОЗДІЛ 2

Українська залізорудна галузь

Для початку варто спільно розглянути українські сектори видобутку залізної руди й виробництва сталі. Україна займає третє місце у світі за величиною залізорудних ресурсів² і є дев'ятим найбільшим світовим виробником сталі³. Маючи такі значні запаси сировини й металургійні виробничі потужності, Україна також стала крупним світовим експортером сталі й залізної руди: вона п'ятий найбільший експортер залізної руди у світі⁴ й шостий найбільший експортер сталі⁵.

Сектор видобутку руди й виробництва сталі (в Україні відомий під назвою металургійного) є ще більш значущим у масштабі економіки країни, зважаючи на її невеликий обсяг⁶ після економічного колапсу 1991 р. та слабке економічне зростання після здобуття незалежності 27 років тому.

Металургія була першою галуззю, яка відновилася після глибокої кризи 1990-х рр., поступово ставши провідним сектором української промисловості (і потіснивши з лідерської позиції машинобудування з точки зору обсягу виробництва та частки ВВП). Якщо в кінці 1980-х на металургію припадало приблизно 10% промислового виробництва, а на машинобудування – 30%, то на початку 2000-х рр. частка металургії в промисловому виробництві України склала 30%⁷. Металургія лишалася ключовим сектором української економіки протягом 15 років, до втрати деяких об'єктів на непідконтрольних уряду України територіях. Після укладення Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. спостерігається швидке зростання сільського господарства, але металургія, як і раніше, є важливою складовою української економіки та першою за значенням промисловістю України.

Якщо говорити про торгівлю, залізна руда й сталь, узяті разом, становили 30% експорту України в 2017 р. Власне залізна руда склала 6,3% загального обсягу експорту (або 2,6 млрд. дол. США в абсолютному вираженні). Основними напрямками експорту залізної руди з України в 2017 р. були Китай та Східна Європа. Географія експорту, однак, залежить від конкретного типу товару, як показано на Рис. 1 і 2. Китай, найбільший серед імпортерів, значно частіше купує неагломеровану залізну руду в порівнянні з агломерованою. Слід також відзначити, що шахти добувають або неагломеровану, або агломеровану руду.

---

² Shatokha 2015.

³ The World Steel Association's Statistical Yearbook 2017.

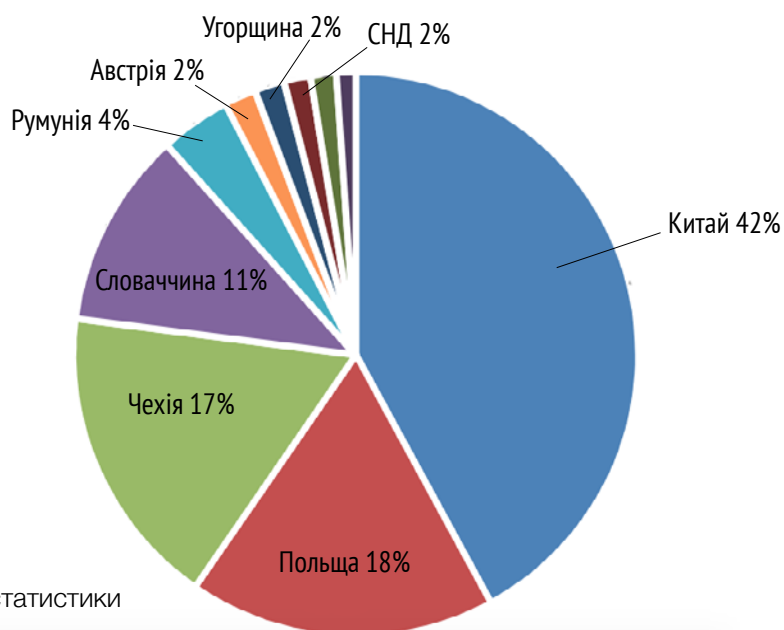
⁴ <http://www.worldstopexports.com/iron-ore-exports-country/>

⁵ OECD Steel Markets Developments.

⁶ Україна займає 170-те місце в світі за показником ВВП на душу населення (без поправки на паритет купівельної спроможності), згідно з даними Світового банку.

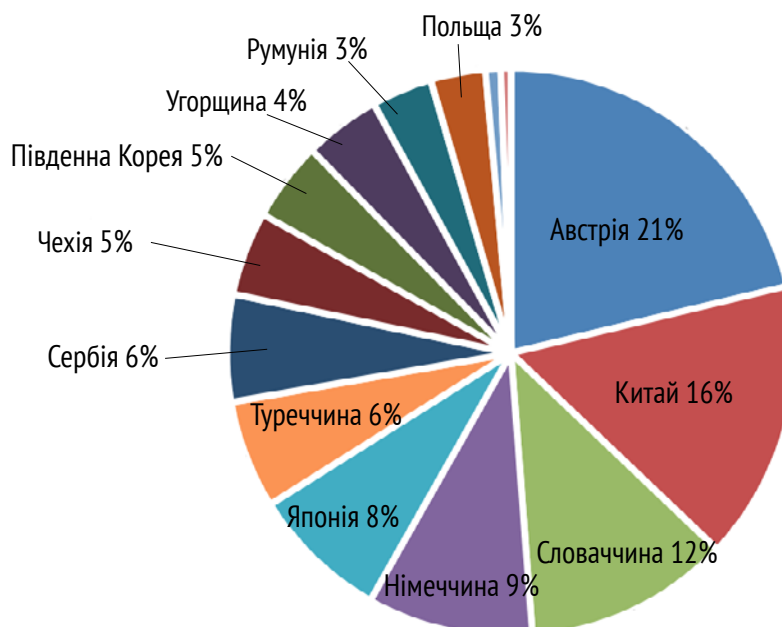
⁷ Попович З. Економічне зростання і перспективи інноваційного розвитку / З. Попович // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 41-47.

Рисунок 1. Напрямки експорту неагломерованої залізної руди, 2017 р.

Джерело:
Державна служба статистики

Рисунок 2. Напрямки експорту агломерованої залізної руди, 2017 р.

Значення сектору залізорудної промисловості для української економіки та суспільства є також очевидним із того, що його активами володіють найзаможніші українці. Згідно з міжнародним рейтингом журналу «Форбс» за 2018 р., семеро українців є доларовими мільярдерами⁸; шестеро із семи таких осіб володіють або нещодавно володіли залізними рудниками. Таким чином, в Україні видобуток та експорт залізної руди є суттєвим джерелом багатства й повинен бути значним джерелом податкових надходжень.

Таблиця 1. Основні виробники залізної руди в Україні

Рудовидобувне підприємство	Власник	Місцезнаходження власників	Видобуток у 2015, млн. метричних тон	Частка ринку
«Полтавський ГЗК»	«Ferrexpo AG»	Швейцарія	38,8	23%
«Інгулецький ГЗК»	«Метінвест»	Нідерланди ⁹	28,1	17%
«Північний ГЗК»	«Метінвест»	Нідерланди	28,0	16%
«Південний ГЗК»	Різні акціонери ¹⁰	Кіпр і Швейцарія	24,3	14%
«АМ Кривий Ріг»	«Арселор Міттал»	Люксембург	24,1	14%
«Центральний ГЗК»	«Метінвест»	Нідерланди	13,7	8%
КЗРК	Група фізичних осіб – власників значного капіталу з України ¹¹	Україна	5,2	3%
«Запорізький ГЗК»	Різні акціонери ¹²	Різні країни	4,4	3%
«Суша балка»	«DCH Group»	Кіпр ¹³	2,9	2%

Джерело: ІПВГ, веб-сайти компаній, інформагентства.

ГЗК – гірничо-збагачувальний комбінат.

⁸ https://www.forbes.com/billionaires/list/#version:static_search:Ukraine_country:Ukraine (доступ від 28 травня 2018).

⁹ <https://www.metinvestholding.com/en/about/common>

¹⁰ Strettonway Traders&Consultants Limited, Acretrend Holdings Limited, Mint Data Holdings Limited (всі розміщено на Кіпрі), кожен учасник володіє 22%, рештою – «Метінвест»? (<https://interfax.com.ua/news/economic/451308.html>)

¹¹ Право власності на КЗРК нещодавно стало предметом розгляду лондонського суду. Результати позасудового врегулювання згадуються в «Райському досьє».

¹² «Minerfin, a.s.» (Словаччина) – 51%, «Запоріжсталь» (металургійний комбінат, Україна) – 29%, «KSK Consulting, a.s.» (Чехія) – 19% (<https://interfax.com.ua/news/economic/372266.html>)

¹³ <http://www.dch.com.ua/en/about/>

РОЗДІЛ 3

Огляд правил трансфертного ціноутворення в Україні

Визначення ціни угод («трансферне ціноутворення») між пов'язаними сторонами (наприклад, продажу/купівлі товарів, послуг, фінансування, ліцензування інтелектуальної власності) може бути предметом маніпуляції задля ухилення від податків через штучне переміщення прибутків до низькоподаткових юрисдикцій або юрисдикцій, де відсутнє оподаткування.

У випадку продажу залізної руди між пов'язаними сторонами таку маніпуляцію можна здійснити шляхом сплати за товари внутрішньофірмової ціни, яка буде нижчою за ціну між непов'язаними сторонами. Правила трансфертного ціноутворення (які встановлюються у відповідності до керівних принципів, розроблених ОЕСР та ООН) детально пояснюють, яким – для податкових цілей – має бути ціноутворення в ході угод між пов'язаними сторонами. Такі правила спираються на принцип «витягнутої руки», тобто подібні операції мають аналізуватися з точки зору прибутку, який було б отримано за умови здійснення транзакцій між незалежними сторонами за аналогічних умов.

Оскільки експорт української залізної руди переважно проходить за участі пов'язаних сторін, введення правил трансфертного ціноутворення було надзвичайно важливим для зменшення ризику уникнення сплати податків.

Український досвід використання правил трансфертного ціноутворення є досить недавнім: ці норми вперше впроваджено лише в 2013 р.; відтоді, як зазначено в наступних розділах дослідження, вони зазнали суттєвих змін. Поправки мали на меті надати розширені рекомендації платникам податків та податковим органам для кращого застосування ними правил трансфертного ціноутворення.

Введення Україною правил трансфертного ціноутворення у 2013 р.

Україна опублікувала нові правила трансфертного ціноутворення у січні 2013 р.¹⁴ Впродовж року до них було внесено зміни: запроваджено принцип «витягнутої руки» й п'ять стандартних методів трансфертного ціноутворення, рекомендованих ОЕСР. Правила трансфертного ціноутворення спочатку застосовувались до всіх операцій між пов'язаними сторонами (включаючи внутрішні) та всіх транскордонних транзакцій (включаючи операції за участі непов'язаних сторін).

Попереднє українське податкове законодавство містило визначення таких термінів, як «принцип витягнутої руки» та «пов'язані сторони». Нове законодавство розширило визначення цих термінів. Надане новим законодавством визначення «пов'язаних сторін» передбачало, що взаємозалежність між сторонами (які

---

¹⁴ Нову норму було представлено в новому розділі Податкового кодексу України (Податковий кодекс України, стаття 39), а згодом доповнено Постановами Кабінету Міністрів України від 04.07.2013 р. №408-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення» та від 02.10.2013 р. №749 «Про затвердження відсоткового діапазону цін для деяких товарних позицій згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності для цілей трансфертного ціноутворення»; Наказом КМУ від 23.10.2013 р. № 865-р «Про затвердження переліку спеціалізованих комерційних публікацій для цілей трансфертного ціноутворення»; Наказом КМУ від 23.10.2013 р. № 866-р «Про затвердження переліку джерел інформації про ринкові ціни для цілей трансфертного ціноутворення»; Наказом Міністерства доходів і зборів України від 11.11.2013 р. №669 «Про затвердження форми та Порядку складання звіту про контрольовані операції».

є фізичними або юридичними особами) формується за рахунок участі в капіталі, а також договірних або інших відносин, які дозволяють одній стороні впливати на рішення другої, безпосередньо чи через інші пов'язані сторони. Правила перераховували наступні обставини, що зумовлюють взаємозалежні відносини:

- участь у капіталі юридичної особи з боку іншої юридичної особи або фізичної особи становить 20% або більше. Участь може бути безпосередньою або опосередкованою (тобто здійснюватися через інші пов'язані сторони);
- фізична або юридична особа контролює призначення або обрання одноособових виконавчих органів або не менше 50% складу ради директорів чи попечителів іншої юридичної особи;
- одноособові виконавчі органи юридичної особи призначено однією фізичною особою або однією юридичною особою, що діє від імені фізичної особи;
- не менше 50% складу ради директорів або попечителів юридичної особи обрано або призначено однією фізичною особою або однією юридичною особою, що діє від імені фізичної особи;
- понад 50% складу ради директорів або попечителів юридичних осіб становлять ті самі особи або їх очолює один і той самий одноособовий виконавчий орган;
- фізична особа діє як одноособовий виконавчий орган юридичної особи;
- фізичні особи класифікуються як пов'язані між собою, якщо характер їхнього впливу на ту саму юридичну особу являє собою контрольовані відносини;
- фізичні особи є близькими родичами.

До операцій, які можна вважати контрольованими в контексті порогу суттєвості, було віднесено операції між українськими платниками податків та пов'язаними сторонами, зареєстрованими в іноземних країнах; операції з пов'язаними сторонами, зареєстрованими на території України, у разі наявності певних умов; операції з суб'єктами, зареєстрованими в низькоподаткових юрисдикціях.

Поріг суттєвості, при перевищенні якого такі типи операцій вважалися контрольованими, спочатку було визначено як 50 млн. грн. Низькоподатковими юрисдикціями визнавалися країни або території, де ставки податку на прибуток підприємств є нижчими, ніж відповідні податкові ставки в Україні¹⁵, на 5 або більше відсоткових пунктів (поняття низькоподаткової юрисдикції застосовувалося також до іноземних юридичних осіб, чия ефективна податкова ставка нижча за відповідну українську на 5 і більше процентних пунктів).

Нові правила трансфертного ціноутворення не допускали відхилення від ринкових цін на 20%, як це дозволяли попередні норми. Дія нових приписів спершу поширювалася на початковий період тривалістю 5 років, до 1 січня 2018 р. Згідно з ними, у випадках імпорту та експорту певних товарів до або від суб'єктів господарювання, зареєстрованих в низькоподаткових юрисдикціях, «базові» ціни для операцій мали встановлюватися відповідно до цін на товарних біржах або цінових інтервалів. Останні український уряд визначає на основі показників

---

¹⁵ Податок на прибуток підприємств в Україні станом на 2018 р. складає 18% (21% у 2012 р., 19% у 2013 р., 18% з 2014 р.)

із публікацій, що досліджують ситуацію на ринку. Нові правила узгоджуються з так званим «шостим методом» або «товарним правилом» (назва може відрізнятись залежно від країни). Спільна риса цих норм полягає в тому, що для визначення цін на товарні операції між взаємопов'язаними підприємствами вони спираються на котирування цін на товарному ринку. Застосування ж «шостого методу» може нагадувати метод порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ). Правила трансфертного ціноутворення в Україні посилаються на метод ПНЦ, але, по суті, перед нами різновид «шостого методу».

Правилами дозволялося невелике відхилення від ринкових цін: експортери могли встановлювати ціни на 5% нижче за мінімальний показник взятого за основу цінового інтервалу, а імпортери – на 5% вище за максимальний показник такого базового інтервалу.

До товарів, на які поширювалися ці особливі правила ціноутворення, належали певна сільськогосподарська продукція (зерно, олії та жири тваринного чи рослинного походження), мінеральні товари (вугілля, сира нафта та продукти її переробки, мінеральні руди), органічні хімічні сполуки, продукти неорганічної хімії, у тому числі сполуки дорогоцінних та рідкоземельних металів або радіоактивних елементів, чорні метали й вироби з чорних металів.

Оновлення правил трансфертного ціноутворення у 2015 р.

У 2015 р. було запроваджено нові правила¹⁶. Вони визначили критерії, які дають платникам податків змогу вибирати метод встановлення того, наскільки ціна угоди відповідає принципу «витагнутої руки». Загалом ішлося про те, що платник податків може обрати будь-який метод трансфертного ціноутворення, який вважає доцільним, за умови врахування необхідних критеріїв (пункт 39.3.2.1 статті 39, Податковий кодекс України). Проте метод порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ¹⁷) визначався як базовий (тобто основний метод обґрунтування ціни). У випадках, коли можна було використовувати ПНЦ і будь-який інший метод, платник податків мав обирати ПНЦ.

Правила, що визначають, чи є дві юридичні особи «пов'язаними особами», було також розширено на юридичних і фізичних осіб, які перебувають у стосунках, що можуть вплинути на умови чи результати їхньої підприємницької діяльності.

Зокрема, сторони визнаються пов'язаними за наступних обставин:

- якщо одна зі сторін (юридична або фізична особа) володіє (прямо чи опосередковано) 20% або більше акцій іншої сторони (юридичної особи);
- якщо юридична особа (через пов'язані сторони) володіє (прямо чи опосередковано) 20% або більше акцій іншої юридичної особи;

¹⁶ Парламент прийняв Закон № 72-VIII від 28 грудня 2014 р., який вносить важливі поправки до правил трансфертного ціноутворення, введених попереднім урядом у 2013 р. Згодом правила контролю за трансфертним ціноутворенням були змінені Законом № 609-VIII від 13 серпня 2015 р.

¹⁷ Метод порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ) порівнює ціну, встановлену для майна або послуг, що є предметом передачі в ході контрольованої операції, з ціною, що стягується за товар або послуги, передані в ході порівняльної неконтрольованої операції, проведеної за схожих обставин.

- якщо юридична або фізична особа має повноваження призначати одноосібний виконавчий орган юридичної особи; або не менше 50% складу колегіального виконавчого органу юридичної особи; або принаймні 50% наглядової ради юридичної особи;
- якщо не менше 50% складу виконавчої та/або наглядової ради юридичних осіб представлено тими самими особами;
- якщо одноосібний виконавчий орган юридичних осіб призначено однією юридичною або фізичною особою (власником чи наглядовою радою, уповноваженою власником);
- якщо фізична особа вважається такою, що перебуває в тісному зв'язку з іншою стороною, ці особи вважаються пов'язаними (подружжя, батьки, діти, брати і сестри тощо);
- якщо загальна сума всіх кредитів/фінансової допомоги, що не підлягає поверненню, надана юридичною особою/ фізичною особою іншій юридичній особі, та/або сума всіх кредитів/фінансової допомоги, яка не підлягає поверненню, надана третіми сторонами, перевищує власний капітал позичальника більше ніж у 3,5 рази (10 і більше разів для фінансових установ, що займаються лізинговою діяльністю).

Контрольовані операції

Оновлені правила не застосовувалися до операцій між українськими пов'язаними сторонами, а стосувалися тільки міжнародних транзакцій.

Операції за участі пов'язаних сторін-нерезидентів, а також непов'язаних сторін, зареєстрованих в певних юрисдикціях (відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України), вважаються контрольованими, якщо вони відповідають таким критеріям:

- сукупний річний дохід платника податків та/або пов'язаних сторін перевищує 20 млн. грн., а також
- обсяг операцій перевищує 1 млн. грн. або 3% річного доходу платника податку (в залежності від того, яка сума є меншою).

До контрольованих операцій з нерезидентами належать такі:

- операції з пов'язаними сторонами-нерезидентами;
- операції з продажу товарів іноземним компаніям через комісіонерів-нерезидентів;
- операції з нерезидентами, зареєстрованими в низькоподаткових юрисдикціях (відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України). Згідно з новими правилами, список таких юрисдикцій вважається остаточною інстанцією для визначення того, які юрисдикції визнано низькоподатковими;
- операції між пов'язаними сторонами із залученням (як посередників) пов'язаних осіб, за умови, що такі особи не мають суттєвих функцій, не використовують значні активи та/або не несуть значних ризиків в операціях між пов'язаними сторонами.

Для здійснення трансфертного ціноутворення транзакції визначаються так:

- операції з товарами (сировина, готова продукція тощо);
- надання послуг;
- операції з нематеріальними активами (напр., роялті, ліцензії, платежі за патенти, торговельні марки, ноу-хау, інші види інтелектуальної власності);
- фінансові операції (напр., лізинг, інвестиції, кредити, комісійні, гарантії тощо);
- операції з капіталом (напр., продаж/купівля акцій або інші інвестиції, продаж/купівля довгострокових матеріальних і нематеріальних активів).

Спеціальні правила трансфертного ціноутворення для торгівлі товарами

Правила 2015 р. включали спеціальні приписи стосовно торгівлі товарами з компаніями, зареєстрованими в низькоподаткових юрисдикціях.

Ці спеціальні правила¹⁸ застосовуються як до операцій з нерезидентами, зареєстрованими в державах, що включені до затвердженого Кабінетом Міністрів України переліку держав з низьким рівнем оподаткування, так і до транзакцій, пов'язаних із експортом або імпортом товарів із котирувальними цінами.

Для визначення того, чи відповідають умови таких операцій принципу «витягнутої руки», повинен використовуватися метод ПНЦ. Тобто платник податків має обчислювати ціновий діапазон згідно з принципом «витягнутої руки» на основі ціни відповідних товарів за біржовими котируваннями за 10 днів до проведення контрольованої операції.

Платникам податків дозволяється використовувати інші методи трансфертного ціноутворення, але в такому випадку платник податків зобов'язаний подати до фіскального органу інформацію про прибуток, отриманий кожною пов'язаною стороною, що брала участь у ланцюгу поставок товарів (до першого непов'язаного суб'єкта господарювання).

Перелік товарів, контрольованих за трансфертним ціноутворенням

8 вересня 2016 р. Кабінет Міністрів України постановою № 616 затвердив перелік товарів для трансфертного ціноутворення. Відповідність ціноутворення принципу «витягнутої руки» тепер має встановлюватися на основі методу порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ).

Товари, перелічені в Постанові КМУ № 616, включають:

- сільськогосподарські товари (худоба, м'ясо, зерно, продукти харчування, насіння, пальмове та соєве масло тощо);
- енергетичні товари (вугілля, нафта, природний газ, бензин тощо);
- промислові та дорогоцінні метали, бавовну, каучук та
- інші товари.

¹⁸ Стаття 39, підпункт 39.2.1.3, Податковий кодекс України.

Для кожної групи товарів у Постанові КМУ № 616 названо товарну біржу, яку слід використовувати як джерело інформації для перевірки відповідності принципу «витагнутої руки». До переліку таких товарних бірж увійшли:

- сільськогосподарські товари:

Чиказька товарна біржа (CME), Євронекст, Міжконтинентальна біржа (ICE), Нью-Йоркська товарна біржа (NYMEX), Національна товарно-деривативна біржа (NCDEX) та інші;

- енергетичні товари:

Міжконтинентальна біржа (ICE), Європейська енергетична біржа (EEX), Чиказька товарна біржа (CME), Токійська товарна біржа (TOCOM), Європейські газові хаби (NCG, CEGH, GASPOOL) та інші;

- промислові та дорогоцінні метали:

Міжконтинентальна біржа (ICE), Лондонська біржа металів (LME), Дубайська біржа золота та товарів (DGEX), Чиказька товарна біржа (CME) та інші;

- бавовна та гума:

Чиказька товарна біржа (CME), Міжконтинентальна біржа (ICE), Мультитоварна біржа Індії (MCX), Сингапурська біржа (SGX), Шанхайська ф'ючерсна біржа (SHFE) та інші.

Звітні вимоги та коригування податків

Кінцевий термін подання звіту про контрольовані операції – 1 жовтня наступного за звітним року (до 1 січня 2017 р. кінцевий термін визначався як 1 травня наступного за звітним року). Платник податку може коригувати оподатковуваний прибуток. Починаючи з 1 січня 2017 р., таке коригування не призводить до застосування санкцій, якщо внесення змін до податкової декларації компанії здійснено до 1 травня наступного року (раніше накладався штраф у розмірі 3%).

Перегляд правил трансфертного ціноутворення у 2018 р.

Українські правила щодо трансфертного ціноутворення було додатково переглянуто в 2018 р.¹⁹ з метою розширення та зміни деяких попередніх правил.

Постійні представництва й визначення порогового показника для ТЦ

Ділові операції між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні кваліфікуються як контрольовані операції, якщо річний обсяг таких операцій перевищує 10 млн. грн. До такого типу контрольованих транзакцій не застосовується критерій річного прибутку. Тобто до постійного представництва не висувається вимога отримання прибутку більшого, ніж певна сума. Ситуація з іншими контрольованими операціями виглядає інакше: резидент потрапляє під дію правил трансфертного ціноутворення в Україні, якщо має річний дохід обсягом 150 млн. грн. або більше, а річний обсяг операцій між резидентом і нерезидентом повинен становити 10 млн. грн. або більше.

¹⁹ Закон України № 2245-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році», чинний з 1 січня 2018 р.

Обсяг суми операцій має розраховуватися на основі ціноутворення, що відповідає принципу «витягнутої руки». Раніше таке порогове значення розраховувалося на основі договірних цін.

Нерезиденти: низькоподаткові юрисдикції та організаційно-правові форми

Операції українських суб'єктів господарювання з суб'єктами, що знаходяться в низькоподаткових юрисдикціях, а також із суб'єктами особливих організаційно-правових форм можуть підпадати під контроль при трансфертному ціноутворенні, навіть якщо сторони не пов'язані між собою. Перелік низькоподаткових юрисдикцій, затверджений Кабінетом Міністрів, включає держави та території (а) зі ставкою податку на прибуток підприємств, яка є нижчою від податкової ставки в Україні на 5% та більше; (б) з якими в Україні не укладено угод про уникнення подвійного оподаткування; (в) які не надають податкову інформацію на вимогу податкових органів України у повному обсязі та своєчасно.

Пов'язані сторони

Список пов'язаних сторін доповнено наступним чином:

- юридичні особи: якщо кінцевий фактичний власник (контролююча особа) таких юридичних осіб є тією самою особою або якщо повноваження одноосібного виконавчого органу цих юридичних осіб здійснюються однією особою;
- фізична та юридична особи: якщо фізична особа є фактичним власником (контролюючою особою) юридичної особи;
- фізичні особи: якщо фізичну особу визнано пов'язаною стороною щодо інших осіб.

РОЗДІЛ 4

Оцінка заниження ціни

Ми розглянули дані митної статистики, що стосуються рівня транзакцій, та порівняли їх із наявними ринковими даними з метою виявлення будь-яких суттєвих розбіжностей між ціною угоди, прийнятою основними експортерами залізної руди для операцій з пов'язаними сторонами, та ринковою ціною на той самий продукт. Однак також було виявлено, що експорт, який здійснюється до непов'язаних сторін, відбувається за участі посередників, які не мають економічної сутності (Argibay Molina 2013), тож у цей аналіз включено й продажі покупцям, які начебто є непов'язаними особами.

Для аналізу експортних цін використовувалася база даних щодо експорту з України, отримана від комерційного постачальника, розташованого в США. База даних містить такі дані про операції: дата, вага товарної партії, грошова вартість в українській валюті, умови поставки за «Інкотермс», вантажовідправник, вантажоодержувач²⁰, країна призначення, товарний код (за міжнародною гармонізованою системою кодування товарів), детальний товарний опис (включаючи український товарний код, вміст заліза та вологи), місце доставки на кордоні України.

Як джерело ринкових котирувань ми використовували щоденний індекс спотової ціни залізних руд «Platts», завантажений з сайту «Bloomberg», для «62% імпоротної дрібнозернистої руди CFR Циндао» (залізна руда з вмістом 62% заліза, що має бути доставлена до китайського міста Циндао; ціна включає вартість і фрахт на умовах «Інкотермс²¹»). Оскільки умови CFR відповідно до «Інкотермс» включають витрати на транспортування і багато транзакцій в українських митних базах даних проходять за різними умовами поставок відповідно до «Інкотермс» (в тому числі це й продажі за умовами FOB у чорноморському порту «Южний»), ми також розглянули ціни «Platts» на перевезення вантажів між двома портами, «Южним» в Україні та Циндао в Китаї²². Віднявши ціну відвантаження від ціни CFR, ми розрахували ринкову ціну для операцій з доставкою до Чорного моря. Такі розрахунки стосуються найпростішого залізного рудного продукту, дрібнозернистих неагломератів; у випадку інших продуктів необхідно використовувати додаткові ринкові індекси, які не вдалося отримати.

Ціни на залізну руду суттєво відрізняються залежно від вмісту заліза в ній, а гранульована руда значно дорожча, ніж її дрібні фракції, оскільки є найкращим джерелом залізної руди для сталеливарних печей. Таким чином, ми провели розрахунки щодо трьох різних продуктів: неагломерованої руди з вмістом заліза ~65%, концентрату з вмістом заліза понад 65%; залізородних окатишів. Джерелом даних щодо залізної руди є передусім «Platts», де ціна за отримання інформації є дуже високою, тож отримання всіх необхідних даних стосовно трьох видів продукції вимагало б надто великих затрат. Для розрахунків щодо неагломератної руди вистачило спотової ціни та ціни транспортування (див. пояснення вище); однак

²⁰ Одержувач вантажу часто є дочірньою компанією групи, у власності якої перебуває вантажовідправник, і знаходиться у низькоподатковій юрисдикції; країна призначення, як правило, відрізняється від місця перебування вантажоодержувача.

²¹ Інкотермс – міжнародні правила, які визначають основні стандартні варіанти передачі прав власності на товар у міжнародній торгівлі

²² Індекс «Platts»: «Залізна Руда, «Южний», Україна–Циндао, північний Китай, 160 кт \$/мт, кейпсайз».

для концентрату весь часовий ряд для руди з вмістом Fe 65% був недоступним, тому нам довелося використати консервативну оцінку різниці цін між рудою із вмістом Fe 62% і вмістом Fe 65%; у випадку окатишів залізорудної сировини доступні лише ціни на доставку до Китаю, тоді як у більшості випадків експорт відбувається до країн Європи.

Ми мусили обмежити аналіз 3 роками (2015–2017) через брак даних за 2014 р., що вочевидь пояснюється політичними потрясіннями та початком військових дій у країні.

У базі експортних даних, яку ми використовували, вартість транзакцій вказана в гривнях, тому ми конвертували її в долари США за щоденним обмінним курсом Національного банку України.

Результати для неагломерованої руди (~ 62% Fe)

Отримати дані для дослідження було найменшою проблемою, тому автори вважають його результати надійними. Основними напрямками експорту неагломерованої руди (код за міжнародною гармонізованою системою кодуювання товарів – 2601110090) з України є країни ЄС. У випадку всіх трьох компаній, що експортують товар, торгівля переважно проходить через посередників, розташованих у низькоподаткових юрисдикціях. Доставка продукту до країн ЄС здійснюється залізницею, проте його ціну можна порівняти з ціною доставки FOB для чорноморського порту, оскільки прикордонні пункти на шляху експорту залізничних вантажів знаходяться на приблизно такій самій відстані від виробничих об'єктів, як чорноморський порт «Южний» (обрахунок FOB для порту «Южний» описано вище).

Загалом за три роки зниження ціни при експорті неагломерованої руди відбулося на суму 220 млн. дол. США, що становить 29% від загальної оголошеної вартості в 760 млн. дол. США. Як видно з Таблиці 2, найбільш масштабне переміщення прибутку здійснюється через словацького посередника, хоча інші експортери не використовують посередників.

Таблиця 2. Зниження експортних цін на неагломеровану залізну руду за компаніями, 2015–2017 рр.

Компанія	Проходження основної маси операцій через посередника, зареєстрованого в низькоподатковій юрисдикції	Основні напрямки	Товари за заниженою ціною, млн. дол. США
Компанія 1	Ні	ЄС	61
Компанія 2	Ні	ЄС і Туреччина	24
Компанія 3	Посередник у Словаччині	ЄС	135

Результати для залізрудного концентрату (~ 65% Fe)

Труднощі, з якими ми зіткнулися при аналізі продажів цього типу руди, полягають у відсутності даних щодо руд з вищим вмістом заліза. Для розрахунку ціни руди

з вмістом заліза 65% було застосовано приблизну оцінку різниці в ціні руд із вмістом заліза 62 і 65%. «Platts» періодично викладає у вільний доступ статистичні звіти щодо зміни цін; відповідно до кількох таких оглядів, протягом вказаного періоду цінова різниця коливалася між 10% та 20%, тому було використано середнє значення, 15%, застосоване до всього періоду. Як і у випадку з рудами нижчих сортів, взято ціни з лагом в 1 місяць до моменту проведення операцій.

Виходячи з реальних цін та цін, отриманих в результаті консервативної оцінки, сума продажів за заниженими цінами склала 427 млн. дол. США, або 27% від загальної заявленої вартості в 1,6 млрд. дол. США. Найбільш масштабне торгівля за заниженою ціною при експорті концентрату відбувається при експорті до Китаю, диспропорційно до частки, що припадає на цей напрямок експорту. Це можна пояснити тим, що ринкові дані, які використовувалися, стосуються поставок до Китаю, тож розрахунки для експорту до Китаю є більш точними.

Таблиця 3. Заниження експортних цін на рудний концентрат за 2015–2017 рр.

Компанія	Проходження основної маси операцій через посередника, зареєстрованого в низькоподатковій юрисдикції	Основні напрямки	Товари за заниженою ціною, млн. дол. США
Компанія 4	Так	Китай	214
Компанія 5	Так	Китай	90
Компанія 6	Так	Китай	66
Компанія 7	Ні	ЄС	55

Результати для залізнорудних окатишів

Динаміка цін на окатиші на китайському ринку та ринку «Атлантичного басейну» (включаючи Європу) дуже сильно відрізняється через надлишок потужностей для виробництва окатишів у Китаї. Основні українські експортери здебільшого орієнтовані на європейський ринок. Однак для проведення дослідження вдалося отримати лише часові ряди щодо цін на китайському ринку. Ми вирішили все ж розраховувати суму поставок за заниженою ціною на основі даних китайського ринку, усвідомлюючи, що отриманий показник переміщення прибутку буде заниженим. Інша проблема – наявність даних лише за два роки транзакцій, 2016 та 2017. За нашими спостереженнями, при торгівлі окатишами операції проходили без використання цін, дійсних в попередньому місяці; відповідно, при обрахунках ми використовували ціни без часового лагу.

Загальна сума поставок за заниженою ціною протягом двох років становила близько 450 млн. дол. США, тобто 21% від загальної заявленої експортної вартості – 2,1 млрд. дол. США.

Таблиця 4. Поставки за заниженою ціною при експорті окатишів, 2016–2017 рр.

Компанія	Проходження основної маси операцій через посередника, зареєстрованого в низькоподатковій юрисдикції	Основні напрямки	Товари за заниженою ціною, млн. дол. США
Компанія 8	Ні	ЄС і Південно-Східна Азія	310
Компанія 9	Так	Китай	66
Компанія 10	Так	Південно-Східна Азія	61
Компанія 11	Ні	ЄС	11

Підсумки розрахунків

Сума поставок за заниженою ціною, отримана в результаті всіх розрахунків (за три роки для двох видів продукції й два роки для третього виду продукції), приблизно дорівнює 1,1 млрд. дол. США. Зниження ціни складало від 21% до 29% в залежності від виду продукції.

Однак показник загальної вартості експорту за цей період (2-3 роки), отриманий після аналізу інформації з баз даних в ході роботи над дослідженням, становить 4,5 млрд. дол. США, тоді як офіційна статистика говорить про експорт на суму лише 2,6 млрд. дол. на рік.

РОЗДІЛ 5

Різниця в рентабельності місцевих експортерів залізної руди та груп, до яких вони входять

Ми зробили огляд фінансової звітності українських експортерів залізної руди, щоб порівняти їхню рентабельність з показниками прибутковості груп, до яких вони належать.

Значна розбіжність між прибутковістю місцевих суб'єктів господарювання в Україні та рентабельністю групи в цілому є переконливим свідченням на користь існування структури переміщення прибутку, що здійснюється з метою уникнення корпоративного оподаткування в Україні.

Детальні відомості про діяльність кожного місцевого суб'єкта в Україні та (за наявності) за кордоном наведено в Таблиці 5.

Таблиця 5. Структура власності, діяльність та наявність фінансової інформації щодо гірничодобувних компаній

Суб'єкт	Група	Діяльність в Україні	Діяльність за кордоном
«Полтавський ГЗК»	«Ferrexpo AG»	Гірничодобувна	Діяльність зі збуту
«Інгулецький ГЗК»	«Метінвест»	Гірничодобувна, металургійна	Гірничодобувна, металургійна
«Північний ГЗК»	«Метінвест»	Гірничодобувна, металургійна	Гірничодобувна, металургійна
«Південний ГЗК»	«Метінвест» та ін.	Гірничодобувна, металургійна	Консолідована фінансова звітність недоступна
«АМ Кривий Ріг»	«Арселор Міттал»	Гірничодобувна, металургійна	Гірничодобувна, металургійна
«Центральний ГЗК»	«Метінвест»	Гірничодобувна, металургійна	Гірничодобувна, металургійна
КЗРК	Змішана власність	Гірничодобувна	Консолідована фінансова звітність недоступна
«Запорізький ГЗК»	Змішана власність	Гірничодобувна	Консолідована фінансова звітність недоступна
«Суша балка»	«DCH Group»/ «ЄВРАЗ»	Гірничодобувна, металургійна	Гірничодобувна, металургійна

Фінансові результати діяльності згаданих суб'єктів за останні 5 років наведено в Додатку А.

Якщо ціна продуктів, які український експортер продає іноземній філії, нижча за ринкові ціни, це призводить до збільшення прибутку в тій юрисдикції, де розміщено іноземну філію, та зниження прибутку в межах юрисдикції, де зареєстровано експортера, тобто в Україні.

Щоб оцінити на основі огляду фінансових звітів ризик переміщення прибутку,

пов'язаний з експортом залізної руди, необхідно визначити прибутковість видобутку та експорту залізної руди в Україні. Якщо прибутковість місцевої філії групи в Україні є значно нижчою за загальну рентабельність групи, інші підприємства групи є значно прибутковішими.

Якщо група веде діяльність у низькоподаткових юрисдикціях або юрисдикціях, де відсутнє оподаткування, переміщення прибутку з високоподаткових юрисдикцій (наприклад, України) до низькоподаткових (наприклад, Швейцарії) призводить до збільшення прибутків у низькоподаткових або безподаткових юрисдикціях та зниження прибутку у високоподаткових юрисдикціях. Оскільки переміщений прибуток підлягає низькому оподаткуванню або не оподатковується, фактично йдеться про уникнення корпоративного оподаткування.

Такий аналіз можливий лише стосовно тих суб'єктів господарської діяльності в Україні, які займаються виключно гірничодобувною та експортною діяльністю, адже за такої умови вказана ними у фінансових звітах прибутковість може вважатися надійним показником рентабельності цих видів діяльності.

Крім того, порівняння рентабельності місцевого суб'єкта господарювання з рентабельністю групи є доцільним, якщо група працює тільки в одному бізнес-сегменті, адже тоді рентабельність, вказану нею в консолідованих фінансових звітах, можна порівнювати з показниками діяльності місцевого суб'єкта господарювання.

Майже всі зазначені групи не обмежуються гірничодобувною та експортною діяльністю, а здійснюють в Україні та за кордоном як гірничорудні та експортні, так і металургійні операції. Таким чином, на прибутковість місцевих суб'єктів впливають обидва види діяльності, тому порівняти прибутковість місцевого суб'єкта з прибутковістю всієї групи неможливо.

Це не означає, що організації не беруть участі в діяльності з переміщення прибутку; просто на основі огляду їхньої фінансової звітності неможливо визначити, чи високим є ризик переміщення прибутку такими суб'єктами.

Проте подібний аналіз можна провести щодо однієї зі згаданих нами компаній – Компанії 8, яка є частиною Групи 6. Короткий огляд фінансової звітності основних експортерів залізної руди в Україні та консолідованої фінансової звітності груп, до яких належать експортери залізної руди, надано в Додатку А.

Компанія 8 займається суто видобувною діяльністю, тому в цьому випадку можна порівняти прибутковість місцевого суб'єкта господарювання та загальну прибутковість групи. Група 6 – експортер залізної руди сировини, головний офіс якого знаходиться в низькоподатковій юрисдикції; основною діяльністю групи є видобуток залізних руд в Україні.

Компанія 8

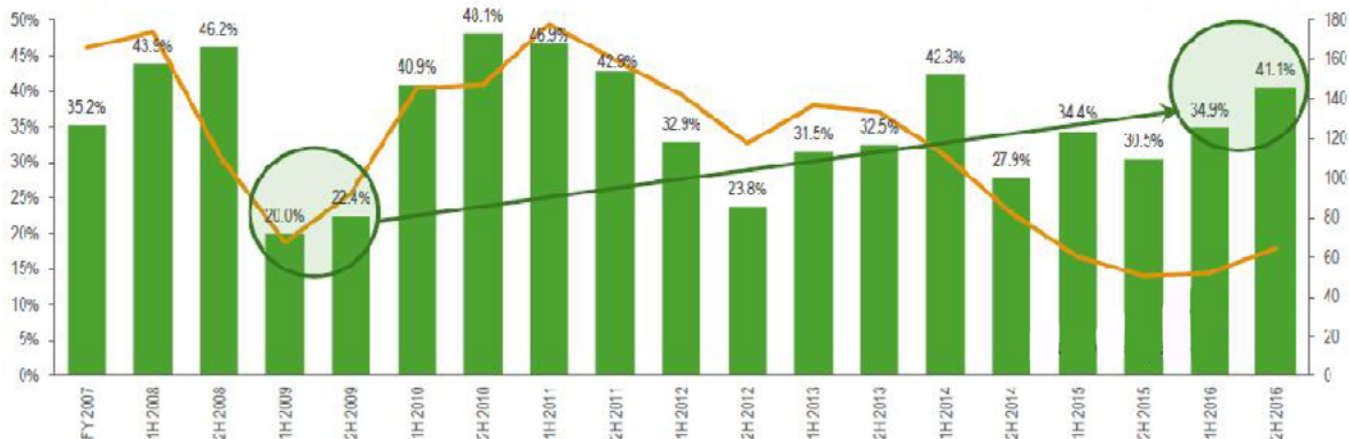
Прибутковість (розрахована як прибуток до оподаткування / оборот продукції) Компанії 8 за останні 5 років є значно нижчою за загальну прибутковість Групи 6; тільки в 1 з 5 років, за які є доступні дані, рентабельність компанії була вищою, ніж середня прибутковість згаданих вище місцевих українських організацій.

Висока рентабельність Групи 6 у зазначений період підтверджується розміщеними на її веб-сайті даними про прибутки.

Середній прибуток до сплати відсотків, податків, нарахування амортизації та зносу з 2007 р. 35,6% (або 44 дол./тонна)

середній прибуток до сплати відсотків, податків, нарахування амортизації та зносу

ціна CRF на неагломеровану залізну руду з вмістом заліза 62%, поставка в Китай, дол./тонна

FY – фінансовий рік
1H – перше півріччя
2H – друге півріччя

— Середній прибуток до сплати відсотків, податків, нарахування амортизації та зносу %
— Ціни на неагломеровану залізну руду

Як бачимо, побудована Групою 6 корпоративна структура зумовлює високий ризик переміщення прибутку. Якщо Компанія 8 здійснює продажі пов'язаним сторонам, які знаходяться в низькоподаткових юрисдикціях, за ціною, яка нижча за ринкову, наслідком є зниження прибутку в Україні та збільшення прибутку в таких низькоподаткових юрисдикціях. Оскільки в юрисдикціях, про які йдеться, встановлено низьке або обмежене оподаткування прибутку підприємств (ставка податку на корпоративний прибуток в Україні наразі становить 18%, а в 2013 р. складала 19%), будь-який прибуток, переміщений з України до низькоподаткових юрисдикцій, зумовить для Групи 6 економію за рахунок зменшення податкових платежів.

Хоча цей аналіз не підтверджує, що Група 6 бере участь у переміщенні прибутку, невідповідність між рентабельністю місцевих суб'єктів та рентабельністю групи є високою, тобто існує значний ризик існування структури переміщення прибутку з метою уникнення корпоративного оподаткування в Україні.

Щоб визначити, чи займається Група 6 переміщенням прибутку, необхідно дослідити фінансові звіти компанії, що виходить за рамки даного дослідження.

ВИСНОВКИ

Один із чинників, які стимулювали створення цього дослідження, – існування серед українського загалу думки, що компанії-експортери переміщують значні прибутки «в офшори». Ризик ухилення від сплати податків також підтверджується публічними заявами представників органів державної влади про суттєві переміщення прибутку, здійснювані експортерами залізної руди.

Для з'ясування того, чи дійсно відбувається значне переміщення прибутку, ми переглянули дані митної статистики, що стосуються рівня транзакцій, та порівняли їх із наявними ринковими даними, щоб виявити будь-які серйозні розбіжності між цінами угод, зареєстрованими на митному кордоні України основними експортерами залізної руди, та ринковими цінами на ті ж товари.

Як описано в цьому дослідженні, українські норми передбачають, що трансфертне ціноутворення, яке експортери залізної руди використовують під час транзакцій, має відповідати ринковій ціні.

Результати нашого дослідження демонструють, що за останні 3 роки (з 2015 по 2017 рр.) вартість експорту залізної руди з України було в середньому занижено, як мінімум, на 20%, що дорівнює 520 млн. дол. США прибутку, потенційно переміщеного з України до низькоподаткових юрисдикцій через трансфертне ціноутворення.

Поставки за заниженою ціною знижують рентабельність діяльності українських експортерів залізної руди та збільшують прибутковість філій, пов'язаних з ними безпосередньо або через складні структури власності та розташованих у низькоподаткових юрисдикціях, що є поширеною стратегією ухилення від сплати податків.

Податкові декларації українських експортерів залізної руди не перебувають у відкритому доступі, тому ми не можемо довести, що такі експортери займаються переміщенням прибутку з метою уникнення оподаткування. Проте виявлена невідповідність достатньо чітко вказує на високий ризик переміщення прибутку при експорті залізної руди з України.

Наш аналіз зосереджується лише на експорті залізної руди, що складає відносно невелику частину загального українського експорту. Якщо припустити, що експортери інших товарів (наприклад, у металургійній галузі власники підприємств часто володіють також і залізородними шахтами) користуються схожими методами трансфертного ціноутворення, що призводить до аналогічного заниження цін, то обсяг потенційно переміщеного прибутку може бути дуже великим.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2015–2016 рр. Центром соціальних та трудових досліджень (Київ, Україна), уникнення сплати податків за допомогою трансфертного ціноутворення є, швидше за все, дуже значним в українському аграрному експорті (Kravchuk 2016). Дослідження показує, що 43% українського експорту зернових, олійних культур і продуктів їх переробки за вказаний період здійснено через швейцарських посередників; значну частку такого експорту було також реалізовано через Віргінські острови (8%), Великобританію (8%), Кіпр (4%), Панаму та Гонконг (2%).

Таким чином, якщо перенести визначений нами для експорту залізної руди показник заниження ціни в 20% на весь експорт сільськогосподарської продукції,

залізної руди та сталі (на суму близько 14 млрд. дол. США), то переміщення прибутку від продажу українських товарів може становити 3 млрд. дол. США на рік. Якщо наша оцінка близька до реальності, утримання й оподаткування такого прибутку в Україні могло б замінити макрофінансову допомогу від ЄС (що надається за рахунок платників податків ЄС).

Результати свідчать про необхідність більш жорсткого контролю за експортними операціями з боку українських податкових органів та уряду. Існує два пояснення значного переміщення прибутку попри запровадження Україною кілька років тому досить сучасного законодавства: або операції не контролюються належним чином, тож експортери переміщують прибуток із порушенням правил й не отримують покарання за такі дії; або в законодавстві слід передбачити суворіші санкції за нехтування його нормами.

Вирішення цих питань здатне суттєво збільшити бюджетні надходження від сплати податків, а також рентабельність українських гірничодобувних компаній і дуже низьку заробітну плату українських шахтарів.

Додаток А

Суб'єкт господарювання	Група	2017				2016				2015				2014				2013			
		Оборот (у тисячах грн.)	РС	РГ	Р	Оборот	РС	РГ	Р	Оборот	РС	РГ	Р	Оборот	РС	РГ	Р	Оборот	РС	РГ	Р
Компанія 1	Група 1	3,949,978	-8%			2,725,031	-4%			2,275,484	14%			2,630,682	52%			2,385,038	33%		
Компанія 2	Група 2	4,383,582	-32%			3,423,389	-5%			7,478,729	-10%			6,375,756	16%			3,150,414	16%		
Компанія 3	Група 3	10,727,577	31%	9%	21%	7,102,181	38%	3%	36%												
Компанія 4	Група 4	15,711,286	44%	9%	35%	11,306,531	-1%	3%	-3%	9,489,519	-45%	-17%	-28%	11,341,151	12%	4%	8%	10,352,257	56%	6%	50%
Компанія 5	Група 5	5,436,220	42%			4,453,106	25%			2,948,788	39%			3,691,909	41%			3,035,186	39%		
Компанія 6	Група 6	23,282,274	41%	9%	31%	15,106,505	29%	3%	27%	13,329,415	-11%	-17%	6%	12,570,735	14%	4%	11%	13,345,344	41%	6%	35%
Компанія 7	Група 7					14,605,309	49%			10,566,993	41%			9,836,471	83%			9,203,258	45%		
Компанія 8	Група 8	20,378,679	30%	38%	-8%	16,946,256	2%	19%	-17%	14,969,052	-47%	3%	-50%	11,788,011	-16%	18%	-35%	8,420,273	7%	19%	-12%
Компанія 9	Група 9	66,185,876	10%	7%	2%	52,961,756	6%	5%	1%	46,261,289	4%	-11%	15%	36,740,613	4%	-3%	7%	28,251,196	-5%	-1%	-4%
	Р=РС-РГ	СР	20%	15%			16%	6%			-2%	-11%			26%	6%			29%	8%	

РС – Рентабельність суб'єкта

РГ – Рентабельність групи

Р – Різниця

СР – Середня рентабельність

ЛІТЕРАТУРА

Argibay Molina, J. A. (2013). "The Phenomenon of Trade Mispricing: Untying the Knot for a Legal Analysis". Montre-al: McGill University, Faculty of Law.

Cobham A., Jansky P., (2018) "Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: re-estimation and country results", Journal of International Development 30, 206–232

Dessatniuk O., Cherevko O., (2015). "Practical application of the methodology for calculating the arm's length range of prices/profitability for transfer pricing purposes," European journal of economics and management sciences, issue 4, pages 30-33.

De Mooij R, Liu L., (2012). "At a Cost: The Real Effect of Transfer Pricing Regulations on Multinational Investment", IMF Working Paper, IMF

Ghutovska O., (2014). "The law complicates preparation of the quality report on controlled operations". - [Elektronnyj resurs] / // Visnyk DFS. –

Grondona, V. (2015). "Transfer pricing manipulation and capital flight". VI Congreso 2015 "El futuro del desarrollo argentino". Fernando Peirano (comp.). Asociación de Economía para el Desarrollo de la Argentina (AEDA). May, 2015. URL: <http://www.aeda.org.ar/>

Grondona, V. (2018) Transfer Pricing: Concepts and Practices of the Sixth Method in transfer pricing. The south centre.

Касперович Ю. (2014) «Розвиток системи регулювання та контролю трансфертного ціноутворення в Україні», Ефективна економіка № 6, 2014, <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3154>

Kravchuk, O. (editor) (2016). "Alternative Mechanisms for the Socio-Economic Development of Ukraine", Center for Social and Labor Research, Kyiv, 2016.

Riabych O., Vakulchuk O., (2015). "The transfer pricing control mechanism and reporting system implementation challenges: Ukrainian experience", The Customs Journal, 2015, Vol. 5, No. 2, p. 59 – 68.

Shatoha, V. (2016). "The Sustainability of the Iron and Steel Industries in Ukraine: Challenges and Opportunities", Journal of Sustainable Metallurgy, 2:106–115

Shay, S., (2016). "An Overview of Transfer Pricing In Extractive Industries", chapter 3 in "International Taxation and the Extractive Industries", Routledge

Vakulchuk O. M., Riabych O. V., (2014). "The problems and peculiarities of introduction in Ukraine of transfer pricing monitoring mechanism". - [Elektronnyj resurs] / // Visnyk Akademiji mytnoji sluzhby Ukrainy. – Serija «Ekonomika». – 2014. – No 1(51).

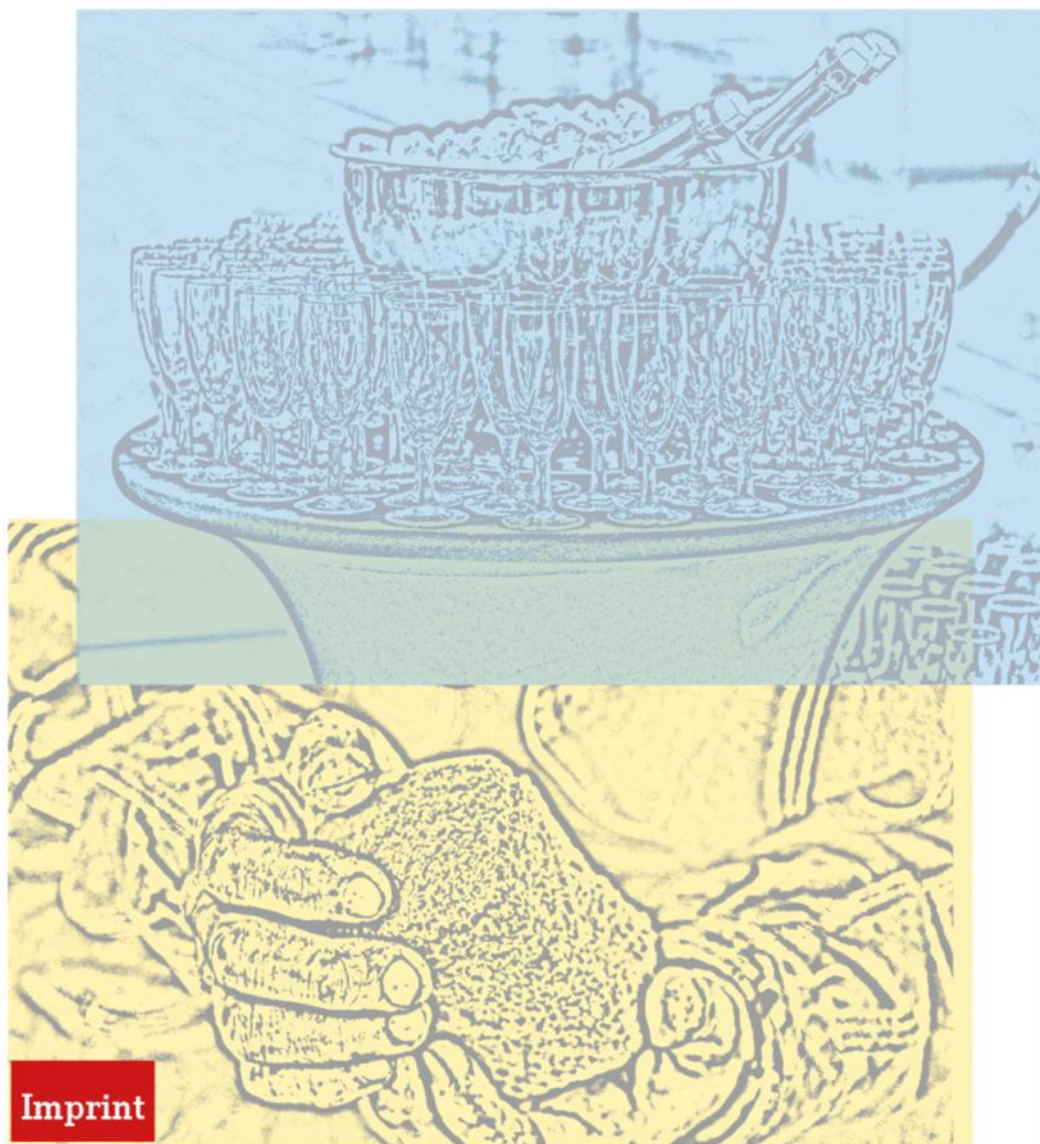
ЗАУВАЖЕННЯ / КОМЕНТАРІ / ПРИМІТКИ:

European United Left • Nordic Green Left

EUROPEAN PARLIAMENTARY GROUP

GUE/NGL
www.guengl.eu

Imprint

Published by
the **Confederal Group of the European United Left / Nordic Green Left (GUE/NGL)**
V.i.S.d.P. Helmut Scholz (MEP); Editor: Norbert Hagemann
Photo credit: title (top) Fotolia - ©ba11istic; (bottom) iStockphoto - © 2014 Julia Stankevych.
Contact: David Lundy - Head of Unit Press & Communications, PHS 05B075, Rue Wiertz 43, 1047 Brussels
E-Mail: david.lundy@europarl.europa.eu; Phone: +32 228-32236
Digital Edition, June 2018; (No print version); Download on 'www.guengl.eu'

Переклад виконано за підтримки

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
В УКРАЇНІ**